

ORPHEUS AND ORPHISM. THE ORPHIC DOCTRINE

Victoria Norma PETRE (GHEORGHE)
PhD Candidate, University of Pitesti

Abstract: One of the first stages of t mythology was polytheism. Polytheism presupposes the existence of several deities. Orpheus is considered „the father of the Panhellenic faith in the continuation of the existence of the soul after the physical death of man, the great theologian, being considered both the founder of sacred and profane sciences, owing to him religion and the arts”¹. The Orphism, one of the most important religious currents of the 6th century BC marked the Hellenic culture by its entire relation to life and death and by acquiring a new vision of existential problems. Orpheus is considered not only the founder of Orphic communities, but also of the Dionysian initiation ceremonies. In Orphism, the status of the god Dionysos was re-signified to illustrate the Orphic conception of the duality of the human being.

Keywords: Polytheism, Orpheus, Dionysos, Orphism, immortality.

Una dintre cele mai importante etape ale mitologiei grecești a fost politeismul. Politeismul – atât cel grecesc din mileniul I î.e.n., cât și cel al altor mitologii ale lumii - consta în existența mai multor zeități care aveau diferite atribute și funcții. Gea (Gaia) era considerată Zeița Mamă (Zeița Pământului); Uranos reprezenta Cerul; Cronos era divinitate a timpului; Demetra- zeiță agrară; Persephona-Kore, zeiță a germinației, dar și a morții; Hades, conducătorul împărăției morților; Dionysos, patronul vegetației, al fructelor și al viței de vie; Minerva era zeița Înțelepciunii; Atena, deși avea statutul de zeiță a războiului, nu agreea „spiritele sălbatice a căror întregă existență se împlinește în pofta de a se azvârli în învâlmășeala luptei”². Artemis era divinizată ca zeiță a vânătorii și a castității, iar Afrodita – ca zeiță iubirii (în ambele aspecte: cel profan și cel celest); Apolon „făcea în fiecare zi călătoria sa obicinuită cu carul și caii săi de foc pentru a lumina și încălzi lumea”³. Cel mai mare dintre zei, stăpânul Olimpului și al universului, era Zeus.

Deși aveau caractere și temperamente diferite, zeițele și zeii erau considerați, dată fiind natura lor divină, „cei Veșnici” (nemuritori).

Pe lângă marile zeități, existau, în politeism, și alte figuri divine (benigne sau malefice), de un rang mai mic: semizeitățile. În rândul zeităților grecești din etapa politeistă făceau parte și cele trei Moire de care depindea destinul oamenilor. În principiu, zeii (*theoi*) semnificau, în diversitatea funcțiilor pe care le dețineau, „unitatea lumii divine așa cum se prezintă ea simțurilor vii, în ciuda celor mai variate aspecte pe care le îmbracă”⁴.

¹ George R.S. Mead, *Orfeu, Teogonia și misterii orfice*, Editura Herald, București, Traducere de Stela Gheție, p. 5

² Walter F. Otto, *Zei Greciei*, Imaginea divinității în spiritualitatea greacă, Editura Humanitas, Traducere de Ileana Snagoveanu-Spiecelberg, p. 47

³ Vasile Conta, *Încercări de metafizică materialistă*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, www.dacoromanica.ro, Secțiunea III: Perioada Politeismului, p. 78

⁴ Walter F. Otto, *Zei Greciei*, Imaginea divinității în spiritualitatea greacă, Editura Humanitas, Traducere de Ileana Snagoveanu-Spiecelberg, p. 179

Orfeu, care a trăit, probabil, în secolul VII (sau VI) î.e.n., a fost „părintele credinței pelenice, marele teolog, cel care a adus în Grecia riturile sacre ale adorării secrete și doctrina misterelor naturii /(...)/, fiind considerat atât întemeietorul științelor sacre, cât și profane, datorându-i-se religia și artele”⁵.

Tracii îl venerau pe Orfeu, care învățase de la Oiagros să cânte, pentru înalta sa măiestrie în arta muzicii. În mitologia gracă, citaredu Orfeu era fiul zeului Apollo și al nimfei Calliope. Calliope era muza poeziei epice, iar Apollo era conducătorul Muzelor (după anumiți autori mama lui Orfeu va fi fost muza Clio).

Îndrăgostit de nimfa Euridice, Orfeu se căsătorește cu ea. Aceasta moare mușcată de un șarpe veninos, în timp ce încerca să fugă de păstorul Aristeu, care o urmărea. Măcinat de o durere imensă, Orfeu coboară **viu** în „lumea umbrelor” cu scopul de a-și aduce soția în lumea viilor. Cu ajutorul cântecului lirei sale, care acționează ca o vrajă asupra locuitorilor Hadesului, printre care Eumenidele sau Cerberul, *câinele paznic cu trei capete*, Orfeu ajunge la Hades pe care îl convinge să-i îngăduiască să o scoată pe Euridice din împărăția lui. Hades acceptă, cu o condiție: Orfeu nu trebuie să-și întoarcă privirea până nu va părăsi lumea umbrelor.

Uitând de sfatul primit de a privi doar înainte și din teama de a nu o pierde pe Euridice, Orfeu își întoarce privirea spre ea. Astfel, Euridice moare a doua oară, iar Orfeu se întoarce din Hades, singur, la viața pământească. A doua moarte a Euridicei îl face pe Orfeu să se retragă lângă deșertul Strymon unde înduioșază cu lira sa animalele sălbatice.

În ceea ce privește moartea lui Orfeu, există mai multe versiuni: în prima versiune, care aparține poetului Alcidas, acesta moare ucis de fulgerul lui Zeus. În a doua versiune el moare rupt în bucăți de menade (preotesele lui Dionysos), care îi aruncă capul și lira într-un râu din Tracia (Hebru). O altă versiune spune că Orfeu ar fi murit în urma durerii pricinuite de moartea definitivă a preaiubitei sale Euridice.

Orfismul, unul din curentele religioase cele mai importante ale sec. al VI-lea, a marcat cultura elenă prin întreaga sa raportare la viață și la moarte și prin dobândirea unei noi viziuni asupra problemelor existențiale.

Învățăturile lui Orfeu au fost preluate și continuate, în timp, de adepții respectivei religii, care au procedat la consemnarea în scris a preceptelor filosofico-religioase ale întemeietorului orfismului. În sensul larg al termenului, *orfismul* cuprinde și contribuțiile „teoretice” ale celor care i-au urmat, pe lângă ritualurile specifice (cele ezoterice și cele „comune”) și normele ascetice de viață al căror scop era evitarea intrării sufletului în „*crudul ciclu al reîncarnărilor*”. În concepția orfică, sufletul, care este de origine divină, se reîncarna până la completa sa purificare de patimi, de păcate și de alte „reziduri” existențiale care l-au murdărit pe durată legării sale de trup: o adevărată închisoare, un „mormânt”. Când este curățat complet, sufletul omului ajunge în *Insula Fericiților*.

Principalul reprezentant al orfismului, după moartea lui Orfeu, a fost, la Atena, Onomacrit, despre care se spune că ar fi autorul poemelor *Teletai* (Rituri de inițiere). Introducerea orfismului în Atena are legătura cu viziunea religioasă a lui Pisistrate și a urmașilor săi, care au construit temple, așezământe religioase și au protejat cultele agrare vechi, mai ales pe cele ale lui Dionysos. Așadar, Orfismul „a desemnat la început o

⁵ George R.S. Mead, *Orfeu, Teogonia și misterii orfice*, Editura Herald, București, Traducere de Stela Gheție, p.5

formă *ascetică* de viață religioasă; apoi o speculație pe care mai multe epoci și-au pus succesiv pecetea”⁶.

André Boulanger estimează că un motiv plauzibil pentru care ar trebui să credem că orfismul a luat naștere în Grecia Mare ar fi înrudirea acestuia cu „partea religioasă a pitagorismului și orfismul inițial”⁷. Religiile mistice s-au dezvoltat destul de mult în a doua jumătate a sec. al VI-lea î.e.n., în Grecia Mare. Întrucât în Grecia Mare și Sicilia interesul pentru cultul unor divinități ca Persefona, Demeter, Hades sau Dionysos a fost destul de crescut, au apărut *thiazele*. Inițial acestea au fost societăți funerare al căror scop era aplicarea unor rituri ce asigurau fericirea sufletului în Hades. Ulterior, interesul crescut pentru lumea lui Hades a transformat thiazele, care s-au inspirat din miturile și riturile cultului inițial, aderând la o viață ascetică. André Boulanger opinează că aceste thiaze, numite *pre-orfice*, au constituit adevăratul fond al credințelor orfice: din „s-au desprins orfismul, pe de o parte, și religia pitagorismului, pe de alta”⁸.

Orfeu nu a fost cunoscut doar ca un cântăreț pe placul zeilor, ci și ca „un prezicător, un medic care cunoștea leacuri miraculoase și un preot purificator”⁹, iar comunitățile orfice nu au făcut decât să-și exercite activitatea și în aceste domenii.

În orfism, statutul zeului Dionysos a fost *resemnificat* pentru a fi ilustrată concepția orfică despre *dualitatea* ființei umane. Conform lui Pindar¹⁰, Dionysos este fiul lui Zeus și al zeiței Semele, fiica regelui Tebei. În urma unei capcane întinse de Hera, Semele este lovită de trăsnet și naște înainte de termen. Zeus salvează pruncul, cosându-l în propria-i coapsă „și, după câteva luni, Dionysos vine pe lume. El este într-adevăr născut de două ori”¹¹.

Sfârșirea lui Dionysos, de către Titanii ațâțați, din gelozie, de Hera, soția lui Zeus, apare în ceremoniile misterelor începând cu secolul al VI-lea î.Hr. Povestea nimicirii fiului lui Zeus prezintă mai multe variante. În una dintre ele, cea considerată drept orfică, Titanii l-ar fi ademenit pe micul Dionisos-Zagreus cu mici cadouri, printre care și o oglindă. În momentul în care acesta se uită în oglindă, Titanii îl prind, însă Zagreus reușește să scape luând diferite forme. Este prins având înfățișarea „unui taur, zdrobit și rupt în bucăți pe care le înghit acești dușmani sălbatici”¹². Inima este singura care le scapă ucigașilor. Cu ajutorul Atenei, aceasta ajunge în posesia lui Zeus, care o înghite și astfel se va naște noul Dionysos în care re trăiește și Zagreus. Titanii sunt trăzniți și aruncați în Tartar¹³.

În sec. al VI-lea î.e.n. neoplatonicianul Olympiodoros aprecia că oamenii au fost făcuți din cenușa Titanilor omorâți de fulgerele lui Zeus. Prin urmare, făptura umană are în structura sa o *dublă moștenire*: una rea, titanică, și alta divină („cenușa conține și

⁶ Mircea Bârsilă, *Evaziuni critice*, Editura Tracus Arte, București, 2014, p. 5-6

⁷ André Boulanger, *Legături între orfism și creștinism*, Editura Meta, București, 1992, p.21

⁸ André Boulanger, *Legături între orfism și creștinism*, Editura Meta, București, 1992, p. 23

⁹ Erwin Rohde, *Psyché*, Editura Meridiane, București, 1985, p. 268

¹⁰ Apud Mircea Eliade, *Istoria Credințelor și ideilor religioase*, capit. I: De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis, Editura Științifică, București, 1991, p. 352

¹¹ Mircea Eliade, *Istoria Credințelor și ideilor religioase*, capit. I: De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis, Editura Științifică, București, 1991, p. 352

¹² Erwin Rohde, *Psyché*, Editura Meridiane, București, 1985, p. 271

¹³ Ucigaș al unui zeu sau al lui Dumnezeu

substanța divină a fiului lui Zeus cu care se ghiftuiseră Titanii”¹⁴). Prin orfism s-a făcut trecerea de la „cultura rușinii” la „cultura vinovăției” (prezentă și în doctrina creștină).

„Orfica asumare a pătimirilor lui Dionysos”¹⁵, respectiv a morții prin sfârșiere (*sparagmos*) și a învierii lui aparține de teologia *misterelor* începând cu secolul al VII-lea sau al VI-lea î.e.n. Rolul religiei orfice era acela de purificare, de curățire a minții în fața vicisitudinilor vieții și a morții. Inițierea, care includea și *coborârea în lumea subpământeană*, avea pentru orfici un dublu sens: pe de o parte aceștia duceau în pământ (mormânt) natura titanică a firii lor; pe de altă parte renășteau „curați, dobândind, prin acea experiență extatică, o altă personalitate și chiar un alt nume”¹⁶.

Cultul lui Dionysos și-a primit adeptii în sanctuarul din Delphi, Apollo a devenit zeul purificărilor, iar Misterele de la Eleusis și-au depășit inițialele semnificații agrare și au promis inițiaților săi un destin mai bun în viața următoare. Credința în mântuirea sufletului, mitul lui Demeter și al Persephonei și ritualul inițiativ sunt punctele pe care le au în comun orfismul și Misterele Eleusine.

Orfismul a fost continuat pe o altă spirală religioasă de pitagorism și chiar de creștinism.

BIBLIOGRAFIE

- Bârsilă, Mircea, *Evaziuni critice*, Editura Tracus Arte, București, 2014
 Boulanger, André, *Legături între orfism și creștinism*, Editura Meta, București, 1992
 Conta, Vasile, *Încercări de metafizică materialistă*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, www.dacoromanica.ro, Secțiunea III: Perioada Politeismului
 Eliade, Mircea, *Istoria Credințelor și ideilor religioase*, capit. I: De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis, Editura Științifică, București, 1991
 George R.S., Mead, *Orfeu, Teogonia și misteriiile orfice*, Editura Herald, București, Traducere de Stela Gheție
 Walter F., Otto, *Zei Greciei*, Imaginea divinității în spiritualitatea greacă, Editura Humanitas, Traducere de Ileana Snagoveanu-Spiecelberg
 Rohde, Erwin, *Psyché*, Editura Meridiane, București, 1985
 Sorel, Reynal, *Orfeu și Orfismul*, Editura Universitas, 1998

¹⁴ Reynal Sorel, *Orfeu și Orfismul*, Editura Universitas, 1998, p. 99

¹⁵ Mircea Bârsilă, *Evaziuni critice*, Editura Tracus Arte, București, 2014, p. 8

¹⁶ Mircea Bârsilă, *Evaziuni critice*, Editura Tracus Arte, București, 2014, p. 8